

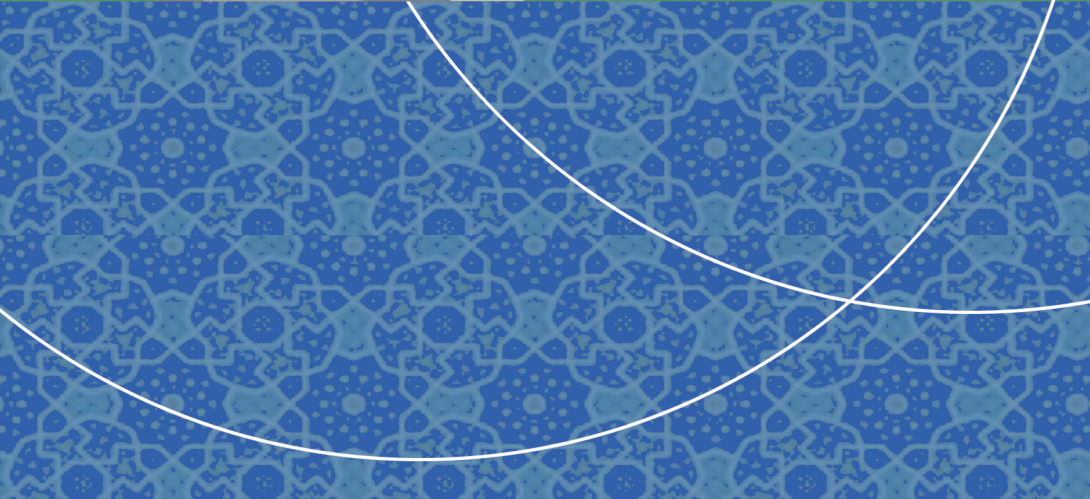
مرکز مطالعه فرهنگی کشور

گزارش رصد فرهنگی (۳۹)
بین الملل (۳)

حجاب در ترکیه

بر اساس جدیدترین داده‌های آماری
وضعیت حجاب در جمهوری ترکیه

اردیبهشت ۱۴۰۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مرکز رصد فرهنگی کشور

ناشر: مرکز رصد فرهنگی کشور

عنوان: حجاب در ترکیه (بر اساس جدیدترین داده‌های آماری وضعیت حجاب در جمهوری ترکیه)

تهیه و تنظیم: مرکز رصد فرهنگی کشور

صفحه‌آرایی: حسین آذری

نوبت چاپ: اول - بهار ۱۴۰۲

شمارگان: برای مخاطبان خاص

همه حقوق این اثر برای مرکز رصد فرهنگی کشور محفوظ است.
در صورت تخلف، پیگرد قانونی دارد.

نشانی: تهران، پایین تراز میدان ولی عصر (عج)، خیابان دمشق، شماره ۹، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
صندوق پستی: ۶۲۷۴ - ۱۴۱۵۵. تلفن: ۸۸۹۰۲۲۱۳. دورنگار: ۸۸۸۹۳۰۷۶. www.ircud.ir

گزارش رصد فرهنگی

(۳۹)

رصد بین الملل

(۳)

حجاب در ترکیه

بر اساس جدیدترین داده‌های آماری
وضعیت حجاب در جمهوری ترکیه

مرکز رصد فرهنگی کشور

اردیبهشت ۱۴۰۲

مرکز رصد فرهنگی کشور

www.ircud.ir

فهرست مطالب

۱	مقدمه.....
۳	مجادله بر سر حجاب در ترکیه، از عصر جمهوریت تا امروز.....
۱۴	بازار حجاب در ترکیه.....
۱۷	مد ترکی از شو تا فشن.....
۱۸	وضعیت حجاب در ترکیه، آمارها چه می‌گویند؟.....
۱۹	نمونه‌گیری.....
۲۰	پیمایش نگرش آنلاین.....
۲۰	حجاب سر در ترکیه.....
۲۹	مفهوم و معنای حجاب سر در جامعه ترکیه.....

فهرست نمودارها

- نمودار ۱: زنانی که از حجاب سر استفاده می‌کنند..... ۲۱
- نمودار ۲: فراوانی پوشیدن روسری بیرون از خانه..... ۲۲
- نمودار ۳: فراوانی پوشیدن حجاب در داخل خانه..... ۲۲
- نمودار ۴: فراوانی پوشیدن حجاب حین عبادت..... ۲۳
- نمودار ۵: فراوانی پوشش حجاب در خانه در بین گروه های سنی..... ۲۴
- نمودار ۶: فراوانی پوشش حجاب بیرون از خانه در بین گروه های سنی..... ۲۵
- نمودار ۷: فراوانی پوشش حجاب در حین عبادت در بین گروه های سنی..... ۵۲
- نمودار ۸: فراوانی پوشش حجاب در خانه بر حسب تحصیلات..... ۲۶
- نمودار ۹: فراوانی پوشش حجاب در بیرون از خانه بر حسب تحصیلات..... ۲۷
- نمودار ۱۰: فراوانی پوشش حجاب در حین عبادت بر حسب تحصیلات..... ۲۷
- نمودار ۱۱: فراوانی پوشش حجاب در خانه بر حسب منطقه مسکونی..... ۲۸
- نمودار ۱۲: فراوانی پوشش حجاب در بیرون از خانه بر حسب منطقه مسکونی..... ۲۸
- نمودار ۱۳: فراوانی پوشش حجاب در حین عبادت بر حسب منطقه مسکونی..... ۲۹
- نمودار ۱۴: فهم روسری در ترکیه..... ۳۰
- نمودار ۱۵: نگرش به جمله «زنان با روسری می‌توانند قاضی و دادستان عمومی باشند» بر اساس جنس..... ۳۱
- نمودار ۱۶: نگرش به جمله «زنان باید سرشان را بپوشانند» بر اساس جنس..... ۲۳
- نمودار ۱۷: نگرش به جمله «روسری یک نماد سیاسی است» بر اساس جنس..... ۳۳
- نمودار ۱۸: نگرش به جمله «زنان با روسری می‌توانند قاضی و دادستان عمومی باشند» بر اساس سن..... ۳۳
- نمودار ۱۹: نگرش به جمله «زنان باید سرشان را بپوشانند» بر اساس سن..... ۴۳
- نمودار ۲۰: نگرش به جمله «روسری یک نماد سیاسی است» بر اساس سن..... ۵۳
- نمودار ۲۱: نگرش به جمله «زنان با روسری می‌توانند قاضی و دادستان عمومی باشند» بر اساس تحصیلات..... ۶۳
- نمودار ۲۲: نگرش به جمله «زنان باید سرشان را بپوشانند» بر اساس تحصیلات..... ۳۷
- نمودار ۲۳: نگرش به جمله «روسری یک نماد سیاسی است» بر اساس تحصیلات..... ۳۷
- نمودار ۲۴: نگرش به جمله «زنان با روسری می‌توانند قاضی و دادستان عمومی باشند» بر اساس منطقه مسکونی..... ۳۸
- نمودار ۲۵: نگرش به جمله «زنان باید سرشان را بپوشانند» بر اساس مناطق مسکونی..... ۳۹
- نمودار ۲۶: نگرش به جمله «روسری یک نماد سیاسی است» بر اساس مناطق مسکونی..... ۳۹

فهرست جدول‌ها

جدول ۱: بازارها و صادرات پوشاک عقیفانه در جهان (براساس گزارش جهانی اقتصاد اسلامی ۲۰۲۰-۲۰۲۱)..... ۵۱

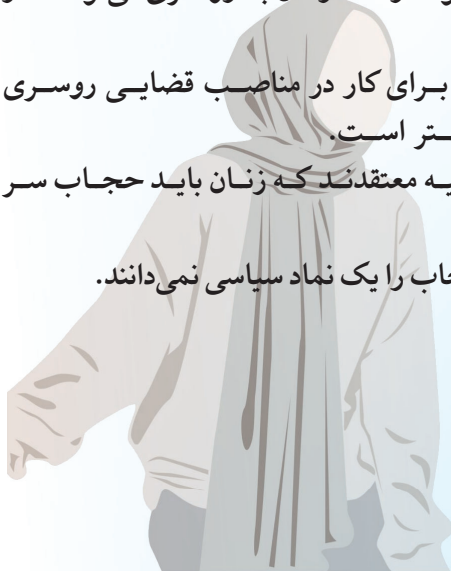
فهرست تصاویر

تصویر ۱: پوستری تبلیغاتی از اصلاحات آتاتورک در دوران جمهوریت در نیمه اول قرن ۲۰ .... ۴
تصویر ۲: راهپیمایی بزرگ قدس در قونیه ۱۹۸۰..... ۶
تصویر ۳: نجم‌الدین اربکان رهبر اسلام‌گرایان ترکیه ۹
تصویر ۴: اعتراض به ممنوعیت حجاب در مقابل دانشگاه استانبول ۱۹۹۷..... ۱۰
تصویر ۵: تصویری بازسازی‌شده از اتاق‌های اقناع (İkna odaları) در سال ۱۹۹۷..... ۱۱
تصویر ۶: مروه کاواکچی به دلیل امتناع از برداشتن روسری از مجلس ترکیه ۱۹۹۹ اخراج شد. ۱۱
تصویر ۷: حجاب یکی از محورهای مجادلات سیاسی ترکیه در انتخابات ۲۰۲۳ است. ۱۴
تصویر ۸: صنعت پوشاک عقیفانه امروزه یکی از صنایع رو به رشد جهانی است. ۱۵
تصویر ۹: هفته مد اسلامی لندن ۲۰۲۲، برگزارشده به وسیله کمپانی ترک مدانیسا ۱۶

چکیده آماری وضعیت حجاب در ترکیه

- ۷۳ درصد از زنان ترک نوعی از حجاب سر را استفاده می کنند.
- حدود نیمی از زنان ترک وقتی بیرون می روند، به طور منظم روسری می پوشند.
- حدود یک چهارم زنان ترک در خانه نیز روسری می پوشند.
- درصد زنانی که حین عبادت روسری می پوشند، ۶۹ درصد است.
- یک سوم جوانان در بیرون حجاب سر دارند.
- نرخ پوشیدن روسری بین دانش آموزان آموزش عالی به یک در پنج کاهش می یابد.
- در مناطق روستایی، از هر چهار زن سه زن به طور منظم در بیرون روسری می پوشد.
- اجماع گسترده ای وجود دارد که زنان با روسری می توانند در مناصب قضایی کار کنند.
- حمایت از زنانی که برای کار در مناصب قضایی روسری می پوشند در بین زنان بیشتر است.
- ۴۴ درصد از مردم ترکیه معتقدند که زنان باید حجاب سر داشته باشند.
- اکثریت جامعه ترکیه حجاب را یک نماد سیاسی نمی دانند.

حجاب ترکی در یک نگاه

– امروزه حجاب در ترکیه بیش از آنکه مفهومی سیاسی داشته باشد، نوعی از سبک پوشش فردی به شمار می‌رود. هرچند کماکان نمی‌توان منکر نقش‌آفرینی نمادین حجاب در سپهر سیاسی ترکیه شد.

– حافظه تاریخی ترکیه، تصویری بسیار سیاه و خونین از اجبار در پوشش را در خود ثبت نموده است و امروزه کمتر کسی از ممنوعیت و محدودیت حجاب دفاع می‌کند. حتی احزاب و گروه‌هایی که یک دهه پیش حامی اصلی وضع محدودیت برای زنان محجبه بودند، حالا با حجاب به‌عنوان یک واقعیت انکارناپذیر در جامعه ترکیه کنار آمده‌اند.

– حامیان حجاب با توسل به گفتمان حقوق شهروندی و آزادی‌های فردی در تلاش برای ایجاد تضمین قانونی به‌منظور حفظ حقوق زنان محجبه هستند. از سوی دیگر برخی گروه‌های سکولار نیز با همین گفتمان به دنبال قانونی کردن همجنس‌گرایی در ترکیه هستند. مسئله‌ای که تبدیل به چالش فرهنگی آینده ترکیه خواهد شد.

– حجاب در ترکیه در این سال‌ها با گذار از پوششی شرعی، تبدیل به نوعی از مد فرهنگی شده است. روند تغییر نوع پوشش حجاب در میان زنان ترک و بروز گونه‌های جدیدتر حجاب و انحصار امر حجاب به تنها حجاب سر مؤید این امر هستند.

– ترکیه در سال‌های اخیر شاهد ظهور طبقه‌ای از زنان محجبه شهرنشین بوده که علی‌رغم داشتن حجاب سر، زیستار روزمره غربی را برگزیده‌اند و سبک مصرف فرهنگی آن‌ها نسبتی با زیست عقیفانه زن محجبه ترک ندارد.

– حضور گسترده مهاجران عرب در ترکیه، بر نوع حجاب زنان ترک تأثیر گذاشته است؛ همنشین حجاب سر با بلوز و شلوار و رواج آن در میان زنان ترک، در نتیجه این تسری فرهنگی است.

– تا پیش از یک دههٔ اخیر، حجاب در ترکیه امری منحصر در طبقهٔ متوسط و ضعیف جامعه بود؛ اما در این سال‌ها نوعی از حجاب اشرافی در ترکیه خلق و فربه شده است که ریشه در اشرافیت برآمده از دوران حاکمیت حزب عدالت و توسعه دارد. حجاب لاکچری حالا در فضای مد ترکیه جای خود را باز کرده است و مصرف پوشاک محجبهٔ گران‌قیمت در میان طبقه‌ای نوظهور از اشراف دین‌دار ترک رواج یافته است.

– صنعت حجاب در ترکیه جایگاه مهم و روبه‌رشدی دارد. ترکیه بیشترین حجم صادرات پوشاک عقیفانه را در بین کشورهای مسلمان دارا است و بازار بسیار قوی داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی با محوریت ترکیه شکل گرفته است.

– ترکیه امروزه پیشرو مد اسلامی در جهان است. آنچه در صنعت مد ترکیه شاهد آن هستیم، توجه به نیازهای پوششی زن مسلمان نه تنها در بیرون از خانه، که در محیط‌های متنوع دیگر است. پوشاک مجلسی اسلامی، لباس ورزشی اسلامی، مایو اسلامی، لباس کار اسلامی و... گسترهٔ بسیار متنوعی برای رفع نیازهای یک خریدار مسلمان را فراهم آورده است. علاوه بر تنوع، توجه به استانداردهای جهانی و قابلیت‌های صادراتی از دیگر مزایای صنعت مد و پوشاک عقیفانه در ترکیه است.

– سبک پوشش حجاب ترکیه‌ای به دلیل سازگاری با استانداردهای زندگی روزمرهٔ غربی، سهولت دسترسی پذیری و تنوع بالا، امروزه به گسترده‌ترین نوع حجاب زنان در غرب تبدیل شده و سهم اصلی بازار آنلاین حجاب در ترکیه را خریداران اروپایی در اختیار دارند. صورت‌بندی مد اسلامی در ترکیه به گونه‌ای همسان با تُرم‌های مصرف جهانی پوشاک است که توانسته مزیت صادراتی بیابد و در بافتارهای مختلف فرهنگی در جای‌جای جهان، استفاده شود.

– ترکیه سبک پوشش نوآورانهٔ ترکی-اسلامی را تبدیل به برند فرهنگی خود در جهان نموده است. امروزه اگر یک انسان اروپایی به دنبال زندگی حلال باشد، می‌تواند سبک مصرف فرهنگی خود را با محصولات ترک پر کند؛ از غذای حلال گرفته تا پوشش عقیفانه.

چند نکته و تجربه

– وقوع انقلاب اسلامی ایران نقشی کلیدی در رشد حجاب در ترکیه داشت. جریان اسلام‌گرایی ترکیه متأثر از انقلاب اسلامی و با تکیه بر میراث مهم روشنفکری دینی ترکی و باور به ترقی و پیشرفت در سایه آموزه‌های اسلامی، با گذار از نگاه ارتجاعی به زن، الگویی از فعالیت اجتماعی زنان با تکیه بر اخلاق و معنویات ملی را ارائه داد و از همین رهگذر شاهد رشد توجه به حجاب در ۴ دهه اخیر در ترکیه بودیم.

– سهولت دسترسی به پوشاک عفیفانه، ارزان بودن آن و پر شدن سبد مصرفی زنان دین‌دار ترک با محصولات تولید ملی ترک، نقش مهمی در رشد حجاب در ترکیه داشته است. امروزه بسیاری از برندهای جهانی پوشاک فعال در ترکیه، توجه ویژه‌ای به مصرف‌کننده محجبه دارند؛ این در حالی است که در ایران کماکان دسترسی گسترده به پوشاک اسلامی وجود ندارد و نیازهای متنوع مصرفی زن محجبه در روند تولیدات پوشاک ایرانی دیده نمی‌شود.

– سال‌ها ممنوعیت حجاب در اماکن رسمی در ترکیه، منجر به تکوین نوعی از الگوی زیست دوگانه برای زنان ترک گردید و اعمال قدرت در این زمینه تنها در دایره محیط رسمی امکان‌پذیر بود. تجربه ترکیه نشان داد که تنها توجه به ابعاد قانونی پوشش و اعمال قدرت سخت برای تضمین اجرای محدودیت‌های قانونی بدون توجه به ابعاد فرهنگی و اجتماعی، نتوانست زیستار شخصی زنان ترک را تغییر دهد. ترکیه نمونه‌ای از شکست سیاست‌های محدودیت قانونی و سخت در حوزه پوشش زنان بدون توجه به ابعاد فرهنگی و اجتماعی است.

– بخش مهمی از تغییرات نوپدید در الگوی پوشش اسلامی منحصر به ایران نیست و روندی منطقه‌ای به شمار می‌آید؛ عرفی شدن حجاب و انحصار آن به سبک پوشش فردی و نه الگوی زیست عفیفانه، تحولی جهانی در امر حجاب به شمار می‌رود و توجه به تاثیرات محیط پیرامونی بر تشدید این روند در داخل ضروری است.

– مناقشه بر سر حجاب در عرصه سیاسی محدود به ایران نیست؛ در ترکیه نیز حجاب یکی از نقاط کانونی مناقشات سیاسی در ایام انتخابات به شمار می‌رود و پیشنهاد رفراندوم ملی برای تغییر قانون اساسی به نفع تضمین آزادی‌های مدنی زنان محجبه، در یک دههٔ اخیر همواره از سوی دین‌داران ترک مطرح بوده است، هرچند برخی جریان‌های فمنیست نیز از همین رهگذر به دنبال تضمین آزادی‌های اجتماعی برای اقلیت‌های منحرف جنسی هستند؛ طرح ایدهٔ رفراندوم شمشیری دوبله برای دین‌داران ترکیه است.

– ایران علیرغم دارا بودن بزرگ‌ترین بازار داخلی حلال در جهان، هنوز نتوانسته حضوری پررنگ در بازار جهانی مصرف فرهنگی اسلامی داشته باشد و هیچ سهم جدی از این بازار را تصاحب نکرده است، این در حالی است که مصرف‌کنندگان خاص و ثابت این بازار، به‌خودی‌خود بخش مهمی از سودآوری آن را تضمین کرده است.

– ایران با وجود برخورداری از تنوع پوشش‌های عقیفانه، به دلیل فاصله با استانداردهای جهانی مصرف پوشاک و همچنین فقدان طراحی‌های نوآورانه و متناسب با نیازهای زندگی مدرن، نتوانسته جایگاهی در عرصه مد اسلامی به دست آورده و از این ابزار به مثابهٔ بازویی برای دیپلماسی فرهنگی خود بهره‌بردارد.

– حجاب ایرانی تبدیل به برند فرهنگی جمهوری اسلامی در جهان نشده است. جلب توجه به جذابیت‌های مصرفی پوشش ایرانی اسلامی برای بازارهای منطقه و جهان، ضرورت فرهنگی در عرصهٔ بین‌الملل است. پوشاک ایرانی اسلامی برای مخاطب جهانی و منطقه‌ای، کماکان ناشناخته است؛ چادر ایرانی، چادر ملی، مانتوی ایرانی، چارقد و..... و ده‌ها نمونهٔ نوآورانه از تلفیق چارچوب‌های پوششی اسلامی با ذائقهٔ ایرانی، می‌توانند تنوع قابل‌اعتنایی برای به‌نمایش‌گذاران سبک زندگی روزمرهٔ ایرانی اسلامی باشند و می‌توان بر صادرات این محصولات فرهنگی و بازکردن سهمی برای ایران، با تکیه بر مزیت‌های شرعی و فرهنگی آن، در بازارهای جهانی پوشاک اسلامی و عقیفانه تمرکز نمود.

مقدمه

حجاب به‌عنوان نمودی اجتماعی از زن مسلمان در یک سدهٔ اخیر در جوامع اسلامی محل بحث بوده است. پس از ورود جریان مدرنیته به جغرافیای اسلامی، حجاب تبدیل به کانون مجادلاتی میان دین‌داران و مخالفان دین شد و با طی مسیری به طول یک قرن، به موقعیت فعلی حجاب در کشورهای مسلمان رسیده‌ایم. یکی از نقاط عطف مسئلهٔ حجاب در جهان اسلام، ترکیه است. کشوری که از سویی میراث‌دار تمدن اسلامی عثمانی و از سوی دیگر برآمده از میراث جمهوریّت آتاتورکی است. ترکیه تاریخ پر فراز و نشیبی از مسئلهٔ حجاب را پشت سر گذاشته است. علی‌رغم چندین دوره ممنوعیت، محدودیت و تبعیض سیاسی و اجتماعی علیه زنان محجبه، کماکان درصد قابل‌اعتنایی از زنان ترک حجاب دارند. حجاب هرچند در دورانی تبدیل به نمادی مهم برای جریان اسلام‌گرایی شده بود، اما امروزه بیش از آنکه واجد معنای نمادین سیاسی باشد، نوعی سبک زندگی و پوشش عفیفانه و اسلامی است. ترکیه با پشت سر گذاشتن دوران

محدودیت‌ها علیه حجاب، حالا تبدیل به قطب صنعت حجاب و مد عقیفانه در جهان شده است و سبک پوشش ترکی-اسلامی به‌عنوان اصلی‌ترین پوشش زنان مسلمان در غرب شناخته می‌شود. آنچه در پی می‌آید، مروری بر تاریخ مجادله بر سر حجاب در ترکیه از دوران آتاتورک تا به امروز است. در ادامه به صنعت و بازار حجاب در ترکیه پرداخته شده و توصیفی از مسائل امروزی حجاب در ترکیه ارائه شده است. در نهایت با تکیه بر داده‌های جدیدالانتشار، مروری جامع بر وضعیت حال حاضر حجاب در ترکیه صورت پذیرفته است.

این گزارش بخش اول از سلسله گزارش‌های رصد وضعیت حجاب در جهان است. مرکز رصد فرهنگی کشور در پی آن است تا تصویری واقعی، از درون و آسیب‌شناسانه از وضعیت حجاب در جهان و چالش‌های آن ارائه دهد و از این رهگذر به تکمیل دانش پیرامونی سیاست‌گذاران و پژوهشگران حجاب و عفاف یاری رساند.

مرکز رصد فرهنگی کشور

مجادله بر سر حجاب در ترکیه، از عصر جمهوریت تا امروز

حجاب در جمهوری ترکیه مسئله‌ای تاریخی و محل مناقشه‌ای تبارمند است؛ چه از عهد عثمانی و آغاز جنبش‌های اصلاح و ترقی و چه در عهد جمهوریت و درنهایت دوران کودتاهای سیاسی و نظامی و ممنوعیت‌های گسترده حجاب در ادارات و مدارس و دانشگاه‌ها. حجاب مسیری پرفراز و نشیب را در ترکیه طی کرده است.

سال ۱۹۲۳ یکی از نقاط عطف تاریخی در مسئله حجاب در ترکیه است؛ با تأسیس جمهوری ترکیه به وسیله مصطفی کمال آتاتورک، یکی از مهم‌ترین حوزه‌هایی که دست‌خوش تغییر و دیگرگونی شد، حوزه زنان بود. آتاتورک به‌عنوان رهبری ملی، متأثر از اندیشه‌های لنین و انقلاب سرخ شوروری، به دنبال ایجاد تغییراتی اساسی در همه شئون زندگی ترک‌ها بود. کمالیسم در آغاز جنبشی بومی‌گرا، استقلال‌طلب و برای مقابله با استعمار بود، اما نموده‌های تمدنی این جنبش درنهایت منبث از غرب، به‌عنوان نمونه‌ای موجود و به‌باور آتاتورک موفق و مؤثر، شد. مدرن‌سازی کشور محوری اساسی برای او به‌شمار می‌رفت و همین ایده محوری در حوزه پوشش و زنان در قالب غربی‌شدن بروز و ظهور پیدا کرد. آتاتورک که در اوایل دوران جمهوریت معتقد بود باید لباس ترک‌ها با اروپایی فرق داشته باشد و این را نشانه‌ای از استقلال ترکیه قلمداد می‌کرد، درنهایت خود به‌سمت مقابله‌ای سخت با پوشش سنتی و تاریخی جغرافیای ترکیه رفت و تغییر حجاب سنتی زنان در این مرحله جدی شد. هرچند در قانون اساسی وقت ترکیه ممنوعیتی برای حجاب وجود نداشت، اما حضور زنان در مراکز وابسته به دولت منوط به کشف حجاب بود.

تصویر ۱: پوستری تبلیغاتی از اصلاحات آتاتورک در دوران جمهوریت در نیمهٔ اول قرن ۲۰

در سال‌های بعد از آتاتورک اما کم‌کم دوباره حجاب به زیستار روزمرهٔ ترک‌ها بازگشت. در دوران جنگ سرد و هم‌زمان با بازشدن نسبی فضای تنفس برای زندگی متدینانه در کشورهای پیرامون پردهٔ آهنین شوروی، مسئلهٔ حجاب نیز به سمت نوعی از رسمیت حرکت می‌کند و تقاضا برای ورود دختران محجبه به دانشگاه‌ها نیز به شکل قابل‌اعتنایی افزایش می‌یابد. بخشی از این روند گسترش رؤیت‌پذیری مظاهر اسلامی در ترکیه، متأثر از انقلاب اسلامی ایران. همین روند

روبه‌رشد بروز اجتماعی حجاب، جناح سکولار ترکیه را نسبت به ایجاد تغییرات اساسی در بنیان‌های جمهوریت آتاتورکی حساس می‌کند و مقابلهٔ سخت با حجاب در عرصهٔ عمومی، به‌مثابهٔ نمادی از اسلام‌گرایی و تبدیل شدن ترکیه به حکومت اسلامی، آغاز می‌شود. کودتای سال ۱۹۸۰ یکی از نقاط عطف ممنوعیت و مقابله با حجاب در ترکیه است. ماجرا از راهپیمایی قدس در قونیه شروع شد. پس از آنکه در تاریخ ۲۳ جولای ۱۹۸۰ کابینهٔ رژیم صهیونیستی، شهر قدس را به‌عنوان پایتخت دولت صهیونیستی شناخت، اعتراضات گسترده‌ای در جهان اسلام نسبت به این اتفاق صورت گرفت. در ترکیه نیز مرحوم نجم‌الدین اربکان، رهبر اسلام‌گرایان ترکیه، پیشاهنگ اعتراضات بود. او در قامت رهبر حزب سلامت ملی، راهپیمایی بزرگ حمایت از قدس را سامان‌دهی کرد و برهمن اساس تصمیم گرفته شد تا در روز ۶ سپتامبر در شهر قونیه با حضور گروه‌های مختلف مردمی از سراسر کشور یک راهپیمایی انجام شود. علی‌رغم فشارها برای لغو این راهپیمایی، جمعیت بسیار عظیمی، قریب به صد هزار نفر در قونیه حاضر شدند و مسیری هفت کیلومتری را در حالی طی کردند که اربکان و دیگر افراد شناخته‌شدهٔ جریان اسلام‌گرایی و نیز نمایندگانی از دیگر جریان‌ات اسلامی از کشورهای مسلمان در صف اول دست در دست هم در حال حرکت بودند.

تصویر ۲: راهپیمایی بزرگ قدس در قونیه ۱۹۸۰

این راهپیمایی خشم حاکمیت را در پی داشت. رئیس ستاد کل نیروهای مسلح کشور که یک هفته بعد فرماندهی یکی از بزرگ‌ترین کودتاهای تاریخ ترکیه را بر عهده گرفت، در خاطرات خود با عصبانیت بیان می‌کند که اربکان در برنامه‌های رسمی‌ای که سران سیاسی کشور در مزار آتاترک حاضر می‌شدند، شرکت نمی‌کرد و با بهانه‌های مختلف از حضور در این مراسمات خودداری می‌نمود، اما در این راهپیمایی در صف اول حضور داشت و چند کیلومتر مسیر را راهپیمایی کرد. این مراسم یکی از بزرگ‌ترین راهپیمایی‌های تاریخ معاصر ترکیه و نقطه عطفی در تاریخ اسلام‌گرایی و تاریخ سیاسی این کشور به‌شمار می‌رود. شش روز پس از راهپیمایی عظیم قدس در شهر قونیه، ارتش ترکیه در ۱۲ سپتامبر ۱۹۸۰ دست به کودتا زد. یکی از دلایل اصلی این کودتا، حرکت روبه‌رشد جریان اسلام‌گرایی بود. در واقع اگرچه در اسناد رسمی سیاسی دلیل اصلی این کودتا قرار گرفتن

کشور در آستانه یک جنگ داخلی میان چپ‌ها و راست‌ها و جلوگیری از برادرکشی عنوان شده است، اما در عمل با توجه به فضای پرتحرکی که در روزهای پس از انقلاب اسلامی ایران در ترکیه آغاز شده بود، جریان اسلامی تبدیل به یک حقیقت غیرقابل انکار در صحنه اجتماعی و سیاسی کشور شده بود و نیاز بود تا با یک مداخله سیر حرکت سیاسی کشور در راستای اهداف سیاست‌گذاران نظام لائیک تغییر کند. کودتاگران معتقد بودند که راهپیمایی بزرگ قدس در قونیه در واقع یک مانور قدرت جریان اسلام‌گرایی علیه نظام لائیک بوده است و شرکت‌کنندگان در این راهپیمایی به بهانه قدس خواستار نظام اسلامی و برچیده شدن نظام لائیک در کشور بوده‌اند. نکته قابل توجه در این کودتا نقش آفرینی آمریکا در آن بود. چراکه از سویی با وقوع انقلاب اسلامی در ایران و از سوی دیگر با ورود شوروی به افغانستان نیاز بود تا ترکیه تبدیل به ساحل امن ناتو و غرب در کنار منطقه خاورمیانه باشد. از این رو با صلاح‌دید و چراغ سبز آمریکا این کودتا علیه اراده ملت ترکیه آغاز شد. در این کودتا بیش از ۶۵۰ هزار نفر دستگیر گردید و برای ۲۳۰ هزار نفر پرونده تشکیل شد. قریب به ۳۰۰ نفر جان خود را از دست دادند که ۴۸ مورد از آن‌ها اعدام بود. پس از این کودتا ممنوعیت حجاب برای کارکنان نهادهای دولتی اعمال شده و تغییرات قابل توجهی در قوانین جاری سیاسی کشور رخ داد.

در ادامه و با فروکش کردن نسبی التهابات دوباره فضای عمومی و رسمی برای افراد محجبه به نسبت گذشته بازتر شد. در انتخابات سال ۱۹۹۵، زنان محجبه یکی از نقش‌آفرینان اصلی در میان رأی‌دهندگان بودند و در آن سال اسلام‌گرایان با ۱۵۸ کرسی، اکثریت مجلس ترکیه را در اختیار گرفتند و این یعنی نخست‌وزیری نجم‌الدین اربکان به‌عنوان یک اسلام‌گرا. در آن سال گفتمانی که اربکان در حال تبلیغ آن بود، به‌مثابه گفتمانی تبدیل شد که باورمندی به توانایی‌های ملی، اصل برادری و

جلوگیری از برخوردهای تند در میان شهروندان، ایمان به تاریخ شکوهمند اسلامی، اعتقاد به نقش سازنده هویت اسلامی برای ملت ترک و تکیه بر اصل خدمتگذاری در شمار دال‌های محوری آن قرار داشتند. بزرگ‌ترین دستاورد اربکان در این مرحله تبدیل کردن گفتمان اسلام‌گرایی از یک ایدئولوژی مختص به یک گروه به یک گفتمان ملی همه‌شمول مبتنی بر عزت و توانمندی ملی بود. از این رو جامعه رأی‌دهنده به اسلام‌گرایان طیف وسیعی از افراد را شامل می‌شد. زنان محجبه که در آن مرحله تحت فشارهای مختلف حاکمیتی محروم از تحصیل و محروم از اشتغال در ادارات دولتی بودند نیز یکی از اصلی‌ترین توده‌های رأی‌دهنده به اربکان و حزب رفاه بودند. چراکه اربکان به‌رغم تمام سیاه‌نمایی‌های جریان مقابله‌ش طرفداری خود از تحصیل و فعالیت اجتماعی زنان با تکیه بر اخلاق و معنویات ملت ترکیه را اظهار کرده بود.

اربکان را به جرئت می‌توان تأثیرگذارترین شخصیت در رشد حجاب در ترکیه دانست، سیاست‌مداری که سیاست را میدان جهاد می‌انگاشت و هر فعالیت سیاسی را به شرط آنکه در راستای تحقق عزت ملل اسلامی و در نهایت رهایی تمام ملت‌های مستضعف فارغ از دین و وابستگی نژادی‌شان باشد، از مقوله جهاد به‌شمار می‌آورد. اربکان که در میان شاگردان و پیروانش حوجا، به معنای استاد، خوانده می‌شد، در تجمعات بزرگ اسلام‌گرایان با شعار «مجاهد» تشویق و حمایت می‌گردید. تلاش‌های سیاسی اربکان در آن سال‌ها با سد محکم کودتاگران روبه‌رو شد.

تصویر ۳: نجم‌الدین اربکان رهبر اسلام‌گرایان ترکیه

با نزدیک شدن به سال‌های پایانی دهه ۹۰ میلادی، دوباره فشارها بر علیه حجاب و جریان اسلام‌گرایی فزونی یافت و برای اولین بار قانونی با عنوان «قانون پوشش در مؤسسات عمومی» تدوین و تصویب گردید و به موجب این قانون، داشتن حجاب در مراکز عمومی و دولتی ممنوع می‌شود. پس از ۲۸ فوریه ۱۹۹۷، ممنوعیت‌ها رنگ جدی‌تری به خود گرفت و با کودتای ارتش علیه دولت مرحوم نجم‌الدین اربکان، شورای امنیت ترکیه در بیانیه‌ای حجاب را تهدیدی برای ترکیه قلمداد کرد.

هم‌زمان با فشارهای سیاسی، فشار اجتماعی و امنیتی علیه فعالین اسلام‌گرا نیز آغاز شد. به طوری که سختگیری‌ها علیه افراد محجبه به خصوص در دانشگاه‌ها و مدارس به حدّ اعلا رسیده، صدها دانشجو، معلم و استاد صرفاً به دلیل محجبه بودن از تحصیل و تدریس بازماندند. ده‌ها افسر ارتش صرفاً به دلیل گرایشات مذهبی یا محجبه بودن زنان و دخترانشان از رده‌های خدمتی خود اخراج شدند و ده‌ها فعال اسلام‌گرا با جرایم موهوم تحت پیگیری قانونی، بازداشت و زندان‌های گاه چندین ساله قرار گرفتند. این وضعیت سنگین اجتماعی که با راهپیمایی‌های

صدها نفری زنان و دختران محجبه به‌عنوان نمادهای مظلومیت و محرومیت از حقوق اولیه شهروندی خود همراه بود، در ادبیات سیاسی ترکیه منجر به ایجاد اصطلاحی تحت عنوان «مغدورین ۲۸ فوریه» شد که منظور از آن کسانی هستند که از حقوق بشری و انسانی و شهروندی خود صرفاً به‌دلیل سیاست‌های حاکمیتی محروم شدند.

تصویر ۴: اعتراض به ممنوعیت حجاب در مقابل دانشگاه استانبول ۱۹۹۷

«اتاق‌های اقناع» یادگار دوران سیاه پساکودتا است. دانشجویان محجبه تجربه تلخی از بازداشت و حضور اجباری در این اتاق‌ها داشتند؛ حضوری توأم با تحقیر، تهدید و اجبار که به‌زعم دولت، برای روشن‌شدن افکار باحجاب‌ها و هدایت و تربیت مدرن آن‌ها ضروری بود. این دوران سراسر اجبار و تهدید، زخمی ماندگار بر پیکره جامعه ترکیه برجای نهاد و تا به امروز نیز همه مناقشات پسینی بر سر مسئله حجاب، ریشه در سال ۱۹۹۷ دارد.

تصویر ۵: تصویری بازسازی شده از اتاق‌های اقناع (İkna odaları) در سال ۱۹۹۷

در سال‌های بعد اسلام‌گرایان در موضع انتقاد از وضعیت بسته و خفقان سیاسی اجتماعی علیه اسلام و نمودهای آن، توانستند بار دیگر با سازماندهی و همبستگی وارد میدان سیاست شوند، در سال ۱۹۹۹ برای نخستین بار ترکیه شاهد انتخاب یک زن محجبه به‌عنوان نماینده پارلمان بود، هرچند او اجازه پیدا نکرد تا با حجاب در پارلمان حاضر شود.

تصویر ۶: مروه کاواکچی به‌دلیل امتناع از برداشتن روسری از مجلس ترکیه ۱۹۹۹ اخراج شد.

ازسوی دیگر در عرصه اجتماعی نیز بخشی از زنان ترک به هر طریق ممکن سعی در بروز دادن علاقه خود به حجاب داشتند. در آن سال‌ها دیدن صحنهٔ روسری سر کردن کارمندان زن در بیرون از ادارات و هنگام پایان ساعت اداری، اتفاق عجیبی نبود. زنان ترک در سایهٔ ممنوعیت‌ها، نوعی از زیستار دوگانه را برگزیده بودند؛ در اداره و دانشگاه تن به بی‌حجابی اجباری می‌دادند اما در بیرون از مراکز رسمی، تمایل اصلی خود را عیان می‌کردند و همان کارمندان و دانشجویان بی‌حجاب، در خیابان حجاب به سر داشتند.

با به قدرت رسیدن حزب عدالت و توسعه، فشار سیاست‌های ضدحجاب کاهش یافت اما ممنوعیت حجاب در نهادهای دولتی کماکات تا سال ۲۰۱۰ به قوت خود باقی ماند و حتی همسران محببهٔ مقامات دولتی نیز نمی‌توانستند در برخی دیدارها حاضر شوند. در همان سال‌ها کم‌کم گام‌های جدی‌تری برای اصلاح قانون اساسی و پذیرش حق انتخاب بر سر حجاب برداشته شد اما با مقاومت مقامات قضایی روبه‌رو گشت. در سال ۲۰۰۸ پس از سخنرانی اردوغان در خصوص لزوم تغییر قانون ممنوعیت حجاب، حزب عدالت و توسعه با همکاری حزب حرکت ملی‌گرا، اصلاح قانون اساسی را در مجلس تصویب و سپس به تأیید رئیس‌جمهور وقت رساند ولی این اصلاحیه به‌وسیلهٔ دادگاه عالی قانون اساسی ابطال شد و در ادامه دادستان کل با طرح شکوائیه‌ای با اتهام فعالیت‌های متمرکز و سازماندهی شده علیه اصل لائیتیس، خواستار ممنوعیت فعالیت سیاسی حزب عدالت و توسعه و ۷۱ نفر از اعضای حزب از جمله اردوغان شد. در سایهٔ این تهدیدات، حزب عدالت و توسعه با ارائهٔ طرح ارتقای سطح دموکراسی و حقوق بشر در سال ۲۰۱۳ توانست بخش قابل توجهی از محدودیت‌های پوشش برای کارمندان و کارکنان دولت را لغو کند. این تغییرات هرچند شامل نیروهای نظامی، انتظامی، امنیتی، قضات،

دادستان‌ها و وکلا نمی‌شد ولی محدودیت حجاب وکلا از طریق سیستم قضایی برداشته شد و در ادامه حتی در بدنه نیروهای نظامی به‌عنوان حافظان اصول کمالیستی نیز شاهد حضور زنان محجبه بودیم. در مجلس ترکیه نیز برخی نمایندگان زن بی‌حجاب پس از انجام فریضه حج اعلام کردند با حجاب کامل در مجلس حضور خواهند یافت. این اقدام نقطه عطفی در تغییر رویه مجلس ملی ترکیه شد و نمایندگان نیز توانستند با حجاب در مجلس حاضر شوند.

مجادله بر سر حجاب در ترکیه هنوز پایان نگرفته است. اردوغان کماکان در صدد است طرح تغییر در قانون اساسی برای رفع کامل محدودیت‌های زنان محجبه را با تصویب در مجلس ملی یا از طریق رفراندوم ملی به سرانجام برساند. این طرح که به‌وسیله ۳۳۶ نفر از نمایندگان امضا شده است، پیشنهادیه‌ای برای تغییر در بخشی از قانون اساسی ترکیه است که با تصویب آن موانع حضور زنان محجبه در لایه قانون اساسی رفع خواهد شد. به موجب این طرح افراد به‌خاطر نوع پوشش و اعتقادات دینی در برخورداری از حق آموزش، حق رأی و انتخاب، فعالیت سیاسی و استخدام در نهادهای دولتی و عمومی نباید محروم یا به این دلیل مورد اتهام واقع شوند و مورد تبعیض قرار گیرند. در انتخابات پیش‌روی ترکیه نیز حجاب کماکان یکی از محورهای اصلی مجادلات است. در کنار طرح تغییر قانون اساسی از سوی اردوغان، کمال قلیچدار اوغلو، رهبر حزب جمهوری خواه خلق به‌عنوان اصلی‌ترین حزب سکولار ترکیه، پویشی را برای عذرخواهی از زنان محجبه آغاز کرده است. اقدامی که تا همین چند سال پیش از سوی هر ناظری محال جلوه می‌کرد. قلیچدار اوغلو در قالب این پویش با زنان محجبه‌ای که قربانی تصمیمات صادره از دادگاه‌های پساکودتا در دهه ۸۰ و ۹۰ شدند، دیدار می‌کند، زنانی که از ورود به دانشگاه‌ها و کار در نهادهای دولتی و برخی سازمان‌های غیردولتی محروم شدند.

تصویر ۷: حجاب یکی از محورهای مجادلات سیاسی ترکیه در انتخابات ۲۰۲۳ است.

این اقدام در تاریخ حزب جمهوری خواه خلق سابقه نداشته است؛ حزبی که هیچ میانه‌ای با حجاب ندارد و در حافظه دین‌داران ترک تصویری سیاه از عملکرد این حزب نسبت به حجاب ثبت شده است. عذرخواهی قلیچدار اوغلو از سیاست‌های پیشین حزب متبوعش آن هم برای اولین بار، نشان از حضور جدی مسئله حجاب در افکار عمومی ترکیه دارد. هرچند برخی متحدان قلیچدار اوغلو از جمله حزب خوب و حرکت ملی از این اقدام او حمایت نکردند، اما طرح مسئله تضمین آزادی‌های زنان محجبه حتی از سوی مخالفان سنتی حجاب، در سایه دهه‌ها مقاومت مدنی دین‌داران و تلاش‌های سیاسی اسلام‌گرایان است.

بازار حجاب در ترکیه

هرچند براساس داده‌های گزارش جهانی اقتصاد اسلامی ۲۰۲۰-۲۰۲۱ ایران بزرگ‌ترین بازار داخلی پوشاک عقیفانه و اسلامی را داراست، اما در میان کشورهای مسلمان، ترکیه بیشترین حجم صادرات پوشاک عقیفانه را دارد. چین در صدر این فهرست است، اما پس از چین، ترکیه و هند قرار دارند. اهمیت ترکیه بیش از حجم تولیدات و بازار، در جهت‌دهی و طراحی پوشش اسلامی و عفاف‌محور است.

تصویر ۸: صنعت پوشاک عقیفانه امروزه یکی از صنایع روبه رشد جهانی است.

جدول ۱: بازارها و صادرات پوشاک عقیفانه در جهان (براساس گزارش جهانی اقتصاد اسلامی ۲۰۲۰-۲۰۲۱)

کشور	بازار داخلی (میلیارد دلار)	صادرات (میلیارد دلار)
ترکیه	۲۸	۳
عربستان سعودی	۲۱	-
امارات	-	۱/۵
ایران	۵۳	-
پاکستان	۲۰	-
هند	-	۲/۸
چین	-	۱۱/۵
بنگلادش	-	۱/۴
اندونزی	۱۶	-

ترکیه توانسته پیشرو مد اسلامی در جهان باشد. تولیدکنندگان و طراحان مد ترک تنوع گسترده‌ای از پوشاک اسلامی را فراهم آورده‌اند. شاید در نگاه

اول تصورمان از پوشش اسلامی تنها حجاب سر شامل روسری و چادر یا مانتو باشد، اما آنچه در صنعت مد ترکیه شاهد آن هستیم، توجه به نیازهای پوششی زن مسلمان نه تنها در بیرون از خانه، که در محیط‌های متنوع دیگر است. پوشاک مجلسی اسلامی، لباس ورزشی اسلامی، مایو اسلامی، لباس کار اسلامی و... گستره بسیار متنوعی برای رفع نیازهای یک خریدار مسلمان را فراهم آورده است. علاوه بر تنوع، توجه به استانداردهای جهانی و قابلیت‌های صادراتی از دیگر مزایای صنعت مد و پوشاک عقیفانه در ترکیه است. سبک پوشش ترکیه‌ای امروزه به گسترده‌ترین نوع حجاب زنان در غرب تبدیل شده و سهم اصلی بازار آنلاین حجاب در ترکیه را خریداران اروپایی در اختیار دارند. از سوی دیگر بازار جهانی پوشاک اسلامی نیز براساس گزارش‌گرند ویو، تا سال ۲۰۲۵ اندازه‌ای در حدود ۸۸ میلیارد دلار خواهد داشت. این درحالی است که به دلیل تغییر تمرکز مصرف‌کنندگان پوشاک عقیفانه و اسلامی به سمت جوانان، تنوع محصولات نیز افزایش قابل‌اعتنایی یافته و استانداردهای جهانی نیز در حال تغییر است. به‌عنوان مثال بازار لباس ورزشی اسلامی امروزه رشدی بسیار سریع را تجربه می‌کند و در کنار آن، تغییر قوانین و قواعد جهانی حاکم بر ورزش و به رسمیت شناخته شدن لباس اسلامی در رشته‌های مختلف ورزشی، این رشد را تسهیل نموده است.

تصویر ۹: هفته مد اسلامی لندن ۲۰۲۲، برگزار شده به وسیله کمپانی ترک مد انیسا

همچنین براساس گزارش جهانی پوشاک اسلامی ۲۰۲۱، بازیگران اصلی پوشاک اسلامی در جهان شرکت‌هایی همچون مانگو، هاوس آفریستر، آب، اچ اند ام و مارکز اند اسپنسر هستند؛ کمپانی‌های چندملیتی که تمرکز جدی‌ای در ترکیه، برای بازارهای خاورمیانه و کشورهای اسلامی، دارند و نقطهٔ مزیت اصلی آن‌ها، در کنار کیفیت و دسترسی‌پذیری، تنوع بالای محصولات است.

ترکیه توانسته از رهگذر تولیدکنندگان داخلی خرد، کمپانی‌های چندملیتی و همچنین فراهم‌آوردن بازار متنوع منطقه‌ای، تبدیل به بازیگر کلیدی پوشاک عقیفانه و اسلامی در جهان شود.

مد ترکی از شو تا فشن

رویدادها و نمایشگاه‌های مد، نقشی کلیدی در صنعت جهانی مد و پوشاک دارند؛ این رویدادها جهت‌دهندگان اصلی بازار و تعیین‌کنندهٔ نهایی سویه‌های مصرف هستند. نمایشگاه‌های بین‌المللی از این روی جایگاهی بی‌بدیل در چرخهٔ طراحی تا تولید و مصرف پوشاک و مد دارند. حضور در این رویدادهای جهانی این امکان را فراروی مشارکت‌کنندگان قرار می‌دهد تا هم دیده‌شوند و هم ببینند، به این معنا که علاوه بر نزدیک کردن خود به استانداردهای جهانی، فهم ذائقهٔ مصرف‌کنندگان و ارتقای فناوری و بهبود نوآوری، می‌توانند سهم خود را در بازارهای جهانی بیابند. کشورهای مختلف نیز از این امکان‌ها برای پیشبرد اهداف دیپلماسی فرهنگی و عمومی بهره می‌برند؛ امروزه ترکیه نیز توانسته با تکیه بر همین طریق، نبض بازار جهانی پوشاک اسلامی را در دست بگیرد و از این رهگذر سبک پوشش نوآورانهٔ ترکی-اسلامی را تبدیل به برند فرهنگی خود در جهان نماید. به بیانی دیگر امروزه اگر یک انسان اروپایی به دنبال زندگی حلال باشد، می‌تواند سید مصرف فرهنگی خود را با محصولات ترک پر کند؛ از غذای حلال گرفته تا

پوشش عقیفانه. صورت‌بندی مد اسلامی در ترکیه به گونه‌ای همسان با نرْم‌های مصرف جهانی پوشاک است که توانسته مزیت صادراتی بیابد و در بافتارهای مختلف فرهنگی در جای‌جای جهان، استفاده شود.

نکتهٔ حائز اهمیت، بازیابی سهم ایران از این روندهای جهانی و پرتابه‌های فرهنگی است. مع‌الأسف تاکنون ایران نتوانسته حضوری پررنگ در بازار جهانی مصرف فرهنگی اسلامی داشته باشد. علی‌رغم آنکه در داخل کشور ایران بزرگ‌ترین بازار حلال و اسلامی را داراست، اما هیچ سهم جدی‌ای از بازارهای جهانی را تصاحب نکرده است، این درحالی است که مصرف‌کنندگان خاص و ثابت این بازار، به‌خودی‌خود بخش مهمی از سودآوری آن را تضمین کرده است. ازسوی دیگر اهمیت فرهنگی آن امری غیرقابل‌کتمان است. جلب توجه به جذابیت‌های مصرفی پوشش ایرانی اسلامی برای بازارهای منطقه و جهان، ضرورت فرهنگی در عرصهٔ بین‌الملل است. واقعیت آن است که پوشاک ایرانی اسلامی برای مخاطب جهانی و منطقه‌ای، کماکان ناشناخته است؛ چادر ایرانی، چادر ملّی، مانتوی ایرانی، چارقد و.... و ده‌ها نمونهٔ نوآورانه از تلفیق چارچوب‌های پوششی اسلامی با ذائقهٔ ایرانی، همه و همه می‌توانند تنوع قابل‌اعتنایی برای به نمایش گذاردن سبک زندگی روزمرهٔ ایرانی اسلامی باشند و می‌توان بر صادرات این محصولات فرهنگی و بازکردن سهمی برای ایران، با تکیه بر مزیت‌های شرعی و فرهنگی آن، در بازارهای جهانی پوشاک اسلامی و عقیفانه تمرکز نمود.

وضعیت حجاب در ترکیه، آمارها چه می‌گویند؟

آنچه در پی می‌آید، خلاصه‌ای از نتایج بخش حجاب پیمایش ایمان و مذهب در ترکیه (TFRS) است که بین دسامبر ۲۰۲۱ و می ۲۰۲۲ انجام شده است و نتایج آن در مارس ۲۰۲۳ منتشر شده است. داده‌ها با نمونه‌گیری تصادفی از ۱۹۴۲ نفر در سن ۱۸ سال به بالا

در ۱۲ ناحیه ترکیه در طبقه‌بندی آماری ناحیه سطح ۱ (NUTS-۱) جمع‌آوری شده است که هر دو جمعیت شهری و روستایی را نمایندگی می‌کند. این گزارش با استفاده از نمودارها، جداول و نقشه‌ها توزیع ابعاد مختلف اعتقادات مذهبی، نگرش‌ها و رفتارها را بین جمعیت بزرگسال با توجه به جنسیت، گروه سنی، سطح تحصیلات، محل اقامت روستایی-شهری و منطقه جغرافیایی ارائه داده است. یک پرسشنامه دیجیتال نیز طراحی شده بود که امکان الکترونیکی پرشدن را داشت. مشارکت‌کنندگانی که با آن‌ها تماس گرفته می‌شد، این گزینه را هم داشتند که همان موقع یا دیرتر پرسشنامه را الکترونیکی پر کنند. به‌عنوان بخشی از مطالعه TFRS، علاوه بر جمع‌آوری داده از مشارکت‌کنندگان میدان، یک پیمایش آنلاین برای ارزیابی اعمال و اعتقادات رایج مرتبط با مذهب در ترکیه انجام شد. این پیمایش سنجش نگرش‌ها سؤالاتی را شامل می‌شد که از مشارکت‌کنندگان می‌پرسید که تخمین بزنند چند درصد افراد بالای ۱۸ سال در ترکیه به‌طور منظم نماز می‌خوانند. این داده‌ها نیز به‌صورت مقایسه‌ای با داده‌های جمع‌آوری‌شده از میدان گزارش شد.

این پژوهش میدانی در ۳۵ استان ترکیه انجام پذیرفته است.

نمونه‌گیری

در این مطالعه، جمعیت نمونه شامل همه افراد در بالای ۱۸ سال در ترکیه می‌شود. برای اطمینان از اینکه نمونه معرف جمعیت گسترده‌تر هست با توجه به عناصر اجتماعی-جمعیت‌شناختی و اجتماعی-اقتصادی، یک رویکرد نمونه‌گیری ترکیبی به‌کارگرفته شد؛ تکنیک‌های ترکیبی نمونه‌گیری سیستماتیک و طبقه‌بندی‌شده این اطمینان را می‌دهد که نمونه معرف جمعیت هدف است.

پیمایش نگرش آنلاین

به منظور بررسی رواج اعمال و اعتقادات مذهبی در ترکیه، یک مطالعه میدانی و پیمایش آنلاین به عنوان بخشی از پروژه TFRS انجام شد. مطالعه میدانی شامل جمع‌آوری داده در مورد رواج این اعمال و اعتقادات از طریق تحقیق در محل بود، در حالی که در پیمایش آنلاین از مشارکت کنندگان تخمین زدن رواج اعمال و اعتقاداتشان در کشور پرسیده شد. این پیمایش در آوریل ۲۰۲۲ انجام شد و به ۹۴۰ مشارکت کنندگان رسید، که از طریق اکانت شبکه‌های اجتماعی پژوهشگران و دانشگاهیان با فالورهای بالا جذب شدند. باید به این مهم توجه شود که پیمایش بر نمونه‌گیری تصادفی مبتنی نبود و بنابراین نمی‌تواند معرف کل جمعیت ترکیه باشد. به علاوه این واقعیت که پیمایش از طریق اکانت شبکه‌های اجتماعی دانشگاهیان منتشر شد، ممکن است در وجود تعداد بالاتر افراد تحصیل کرده بین مشارکت کنندگان نشان داده شود. علی‌رغم این محدودیت‌ها، داده‌های پیمایش آنلاین فهمی را در مورد نگرش رواج اعمال و اعتقادات مذهبی بین گروه‌های تحصیل کرده در ترکیه ارائه می‌دهد.

حجاب سر در ترکیه

به عنوان بخشی از پیمایش دین‌داری در ترکیه، از مشارکت کنندگان در مورد مشاهده فراوانی حجاب سر پرسیده شده است. همچنین از مشارکت کنندگان زن به‌طور کلی در مورد حجاب سر در زندگی روزمره سوال شده، هدف این سوال مشخص کردن میزان زنانی بود که در ترکیه همواره حجاب سر دارند و همچنین آنان که فقط گاهی روسری می‌پوشند (برای مثال در خانه یا در مکان عمومی). نتایج ترسیم شده در نمودار ۱، نرخ زنان ترک که از حجاب سر استفاده می‌کنند، شامل کسانی که منظم و نامنظم حجاب دارند، را نشان می‌دهد.

– درصد زنانی که به‌نوعی روسری می‌پوشند (شامل کسانی که

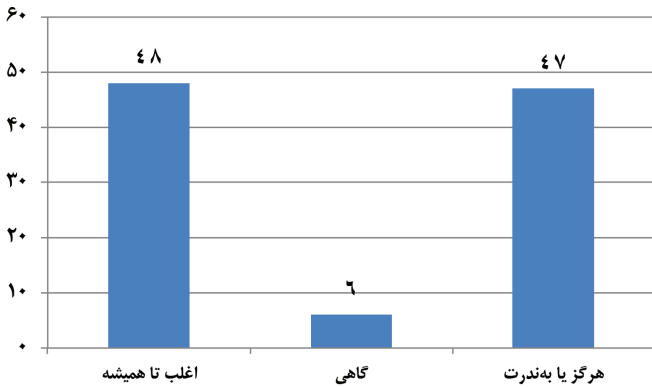
به صورت منظم و نامنظم می پوشند) ۷۳ درصد است: مطابق نمودار ۱، گزارش شده که ۷۳ درصد زنان در ترکیه به نوعی روسری می پوشند. این نشان می دهد که نزدیک به سه چهارم زنان مشارکت کننده بالای ۱۸ سال در ترکیه در این عمل مشارکت دارند. در مقابل، ۲۷ درصد مشارکت کنندگان گزارش کرده اند که اصلاً روسری نمی پوشند. برای بررسی بیشتر عمل روسری پوشیدن بین زنان ترکیه، نمودار ۲، ۳، ۴ داده هایی را در مورد فراوانی استفاده از روسری حین فعالیت های مختلف بیرون از خانه، در خانه یا حین عبادت ارائه می دهند. به علاوه، نمودارهای ۵ و ۶ اطلاعاتی را در مورد استفاده از روسری بین سنین مختلف و گروه های تحصیلی ارائه می دهد.

آیا تا به حال از حجاب سر استفاده کرده اید؟
(به درصد)

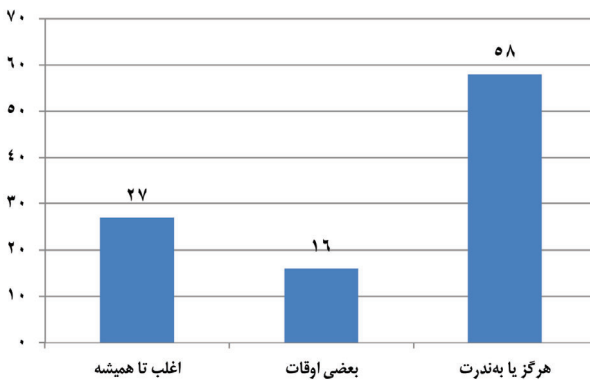
نمودار ۱: زنانی که از حجاب سر استفاده می کنند

– حدود نصف زنان وقتی بیرون می روند، به طور منظم روسری می پوشند: نمودار ۲ رواج استفاده از روسری را بین زنان در ترکیه شرح می دهد. مطابق داده ها، ۴۸ درصد زنان مشارکت کننده گزارش کرده اند که اغلب یا همیشه موقعی که بیرون می روند، روسری می پوشند. در حالی که ۴۷ درصد بیان کرده اند هرگز یا به ندرت می پوشند. درصد کمی از ۶ درصد به کسانی اشاره دارد که گاهی موقع بیرون رفتن روسری سر می کنند.

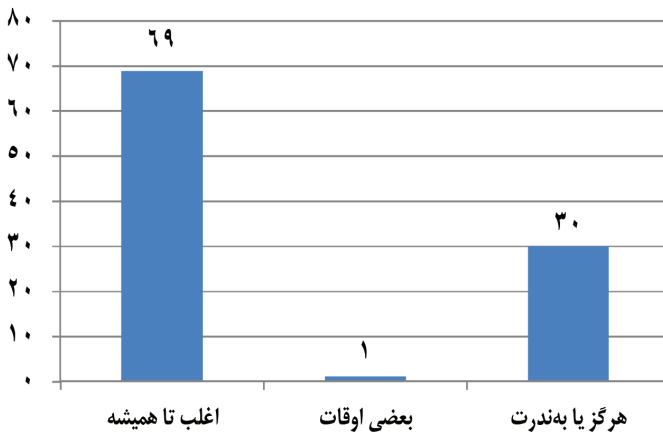
نمودار ۲: فراوانی پوشیدن روسری بیرون از خانه

– حدود یک چهارم زنان همچنین در خانه روسری می‌پوشند: مطابق نمودار ۳، تقریباً ۲۷ درصد زنان در ترکیه پوشیدن روسری را «اغلب» یا «همیشه» در خانه گزارش کرده‌اند، در حالی که ۵۸ درصد پوشیدن روسری در خانه را «هرگز» یا «به ندرت» گزارش کرده‌اند. ۱۶ درصد باقی مانده از مشارکت کنندگان، کسانی هستند که «بعضی اوقات» در خانه روسری می‌پوشند. پوشش حجاب در داخل خانه عمدتاً در خانواده‌هایی رخ می‌دهد که محرم و نامحرم در کنار یکدیگر زندگی می‌کنند، مثلاً چند برادر با هم در یک خانه به همراه همسرانشان هستند.

نمودار ۳: فراوانی پوشیدن حجاب در داخل خانه

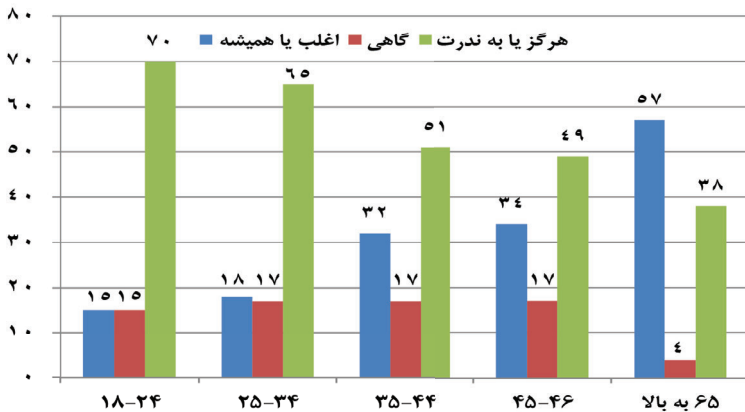
– درصد زنانی که حین عبادت روسری می‌پوشند، ۶۹ درصد است: نمودار ۴ داده‌هایی در مورد فراوانی زنانی که در ترکیه حین عبادت روسری می‌پوشند را ارائه می‌دهد. نتایج نشان می‌دهد که اکثریت زنان بررسی شده (۶۹ درصد) داشتن حجاب سر حین عبادت را «اغلب» یا «همیشه» گزارش کرده‌اند. در مقایسه با نمودار ۲ که فراوانی روسری پوشیدن زنان موقع بیرون رفتن دیده شد، می‌توان گفت که نرخ پوشیدن روسری حین عبادت از ۴۸ درصد به ۶۹ درصد افزایش می‌یابد. ۳۰ درصد باقی‌مانده از زنان پوشیدن روسری حین عبادت را «به ندرت» یا «هرگز» بیان کرده‌اند. مهم است توجه شود که این یافته‌ها نشان نمی‌دهند که آن زنان عبادت نمی‌کنند؛ بلکه آنان حین عبادت روسری نمی‌پوشند.

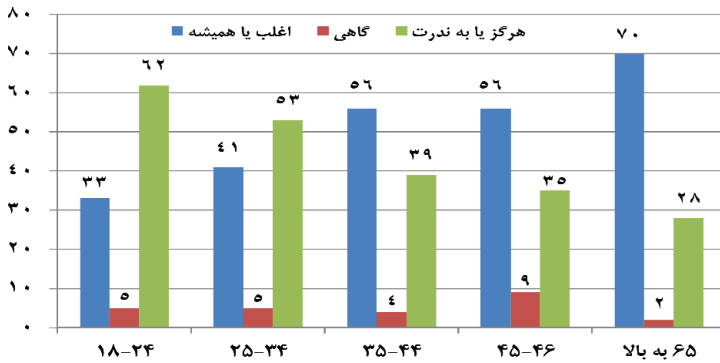
نمودار ۴: فراوانی پوشیدن حجاب حین عبادت

نتایج نمودار ۵ رابطه بین فراوانی پوشیدن روسری در زنان مشارکت‌کننده و گروه سنی‌شان در موقعیت‌های مختلف را شرح می‌دهد. می‌توان مشاهده کرد که روند روبه‌رشدی در درصد مشارکت‌کنندگانی که پوشیدن روسری را بیرون، در خانه و حین عبادت «همیشه» یا «اغلب» گزارش کرده‌اند با افزایش گروه سنی وجود دارد.

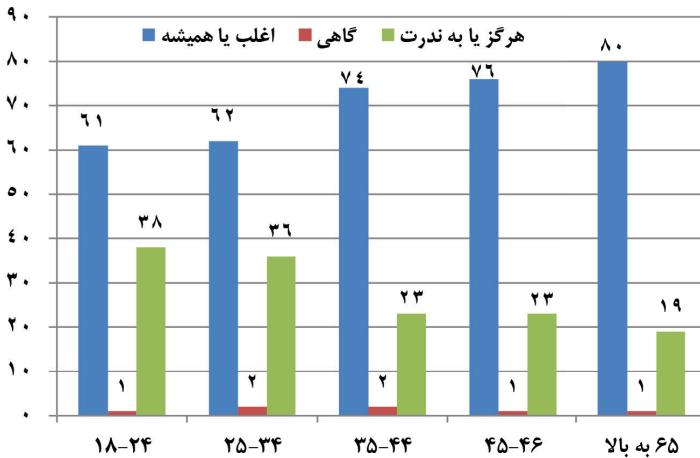
– یک سوم جوانان در بیرون حجاب سر دارند: مطابق نمودار ۵، ۶ و ۷، رواج روسری پوشیدن زنان بیرون در خانه و هنگام عبادت با بالا رفتن سن به طور قابل ملاحظه‌ای افزایش می‌یابد. درصد زنانی که به طور منظم بیرون روسری می‌پوشند از ۳۳ درصد در گروه سنی ۱۸-۲۴ تا ۷۰ درصد در گروه سنی ۶۵ و بالاتر تغییر می‌کند. به طور مشابه، درصد زنانی که به طور منظم در خانه روسری می‌پوشند از ۱۵ درصد در گروه سنی ۱۸-۲۴ سال به ۵۷ درصد در گروه سنی ۶۵ و بالاتر افزایش یافته است. به علاوه، درصد زنانی که حین عبادت روسری می‌پوشند از ۶۱ درصد در گروه سنی ۱۸ تا ۲۴ سال به ۸۰ درصد در گروه سنی ۶۵ سال به بالا افزایش داشته است. این روند در کاهش نرخ زنان مشارکت‌کننده که روسری پوشیدن با افزایش سنشان را «هرگز» یا «به ندرت» گزارش کرده‌اند، منعکس می‌شود.

نمودار ۵: فراوانی پوشش حجاب در خانه در بین گروه‌های سنی

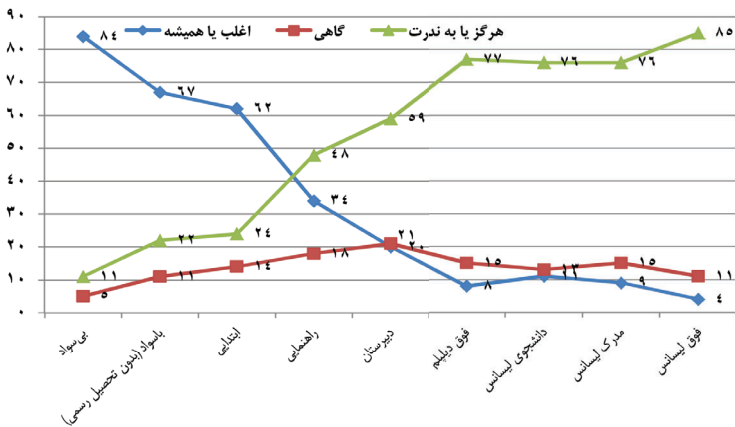
نمودار ۶: فراوانی پوشش حجاب بیرون از خانه در بین گروه‌های سنی

نمودار ۷: فراوانی پوشش حجاب در حین عبادت در بین گروه‌های سنی

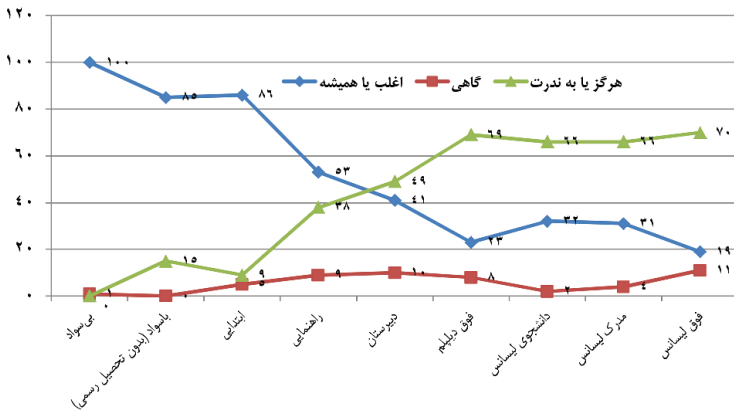
– نرخ پوشیدن روسری بین دانش‌آموختگان آموزش عالی به یک در پنج کاهش یافته است: فراوانی پوشیدن روسری بین مشارکت‌کنندگان زن مطابق سطح تحصیلات در نمودار ۶ نشان داده شده است. این قابل مشاهده است که با افزایش سطح تحصیلات، در نرخ روسری پوشیدن زنان در هر سه موقعیت (بیرون، در خانه و حین عبادت) کاهش قابل توجهی وجود

دارد. برای مثال، درحالی که همهٔ زنان مشارکت کنندهٔ بی سواد پوشیدن روسری را به طور منظم در بیرون گزارش داده‌اند، این نرخ به ۸۶ درصد بین دانش‌آموختگان آموزش ابتدایی، ۴۱ درصد بین دانش‌آموختگان دبیرستان، ۳۱ درصد بین دانشجویان دانشگاه و ۱۹ درصد بین کسانی با مدرک ارشد یا دکتری کاهش داشته است. به طور مشابهی، نرخ پوشیدن روسری منظم در خانه بین زنان مشارکت کننده بی سواد ۸۴ درصد است، اما این نرخ به ۶۲ درصد بین دانش‌آموختگان آموزش ابتدایی، ۲۰ درصد بین دانش‌آموختگان دبیرستان، ۱۱ درصد بین دانشجویان دانشگاه و ۴ درصد بین کسانی که مدرک ارشد یا دکتری دارند، کاهش می‌یابد. در نهایت، نرخ پوشیدن روسری منظم حین نماز بین زنان مشارکت کنندهٔ بی سواد ۱۰۰ درصد است، اما این نرخ به ۹۳ درصد بین دانش‌آموختگان آموزش ابتدایی، ۷۲ درصد بین دانش‌آموختگان دبیرستان، ۵۷ درصد بین دانشجویان دبیرستان و ۳۷ درصد بین کسانی که مدرک ارشد یا دکتری دارند، کاهش می‌یابد.

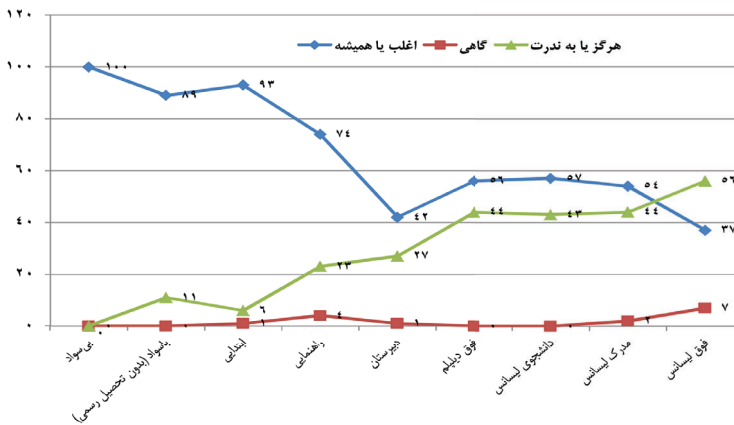

نمودار ۸: فراوانی پوشش حجاب در خانه بر حسب تحصیلات

حجاب در ترکیه ۲۷

نمودار ۹: فراوانی پوشش حجاب در بیرون از خانه بر حسب تحصیلات

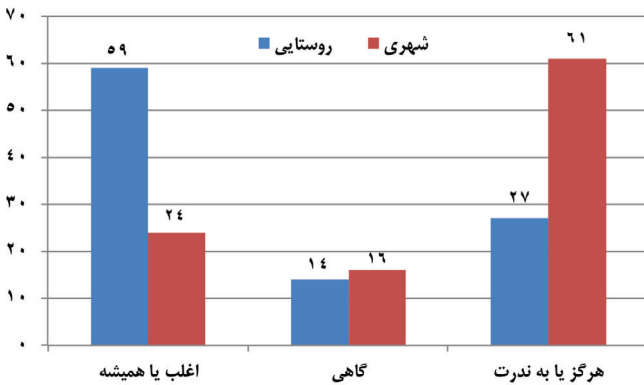

نمودار ۱۰: فراوانی پوشش حجاب در حین عبادت بر حسب تحصیلات

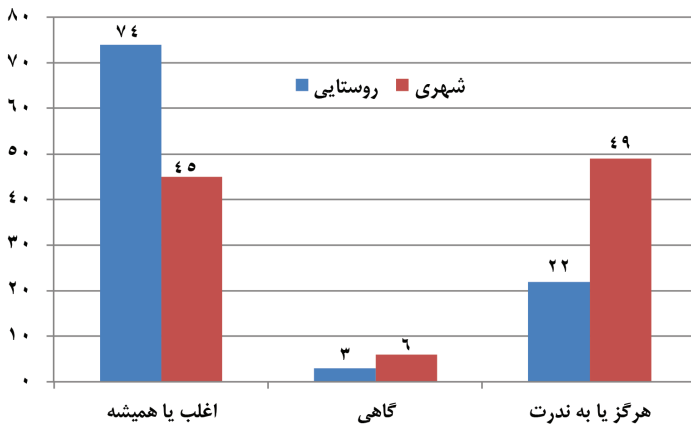
– در مناطق روستایی، از هر چهار زن سه زن به طور منظم در بیرون روستری می پوشند: در نمودارهای ۱۱ تا ۱۳، رواج استفاده از روستری بین زنان در هر دو محیط شهری و روستایی تصویر شده است. این نکته مشهود است که تفاوت قابل توجهی در استفاده از روستری بین جمعیت شهری (۴۵ درصد) و روستایی (۷۴ درصد) وجود دارد. در حالی که اکثریت

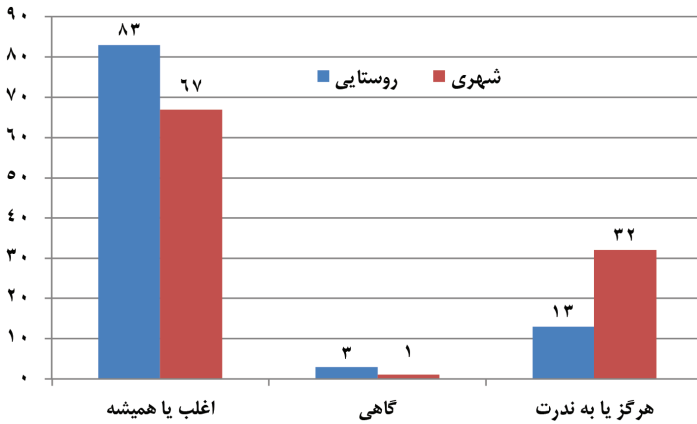
زنان در مناطق روستایی (۵۹ درصد) گزارش کرده‌اند که به‌طور منظم در خانه روسری می‌پوشند، نرخ استفاده از روسری در خانه در مناطق شهری به‌طرز قابل توجهی پایین‌تر (۲۴ درصد) است. به‌علاوه، درصد زنانی که حین عبادت روسری می‌پوشند به‌ویژه در مناطق روستایی (۸۳ درصد) در مقایسه با مناطق شهری (۶۷ درصد) بالاتر است.

نمودار ۱۱: فراوانی پوشش حجاب در خانه برحسب منطقه مسکونی

نمودار ۱۲: فراوانی پوشش حجاب در بیرون از خانه برحسب منطقه مسکونی

نمودار ۱۳: فراوانی پوشش حجاب در حین عبادت برحسب منطقه مسکونی

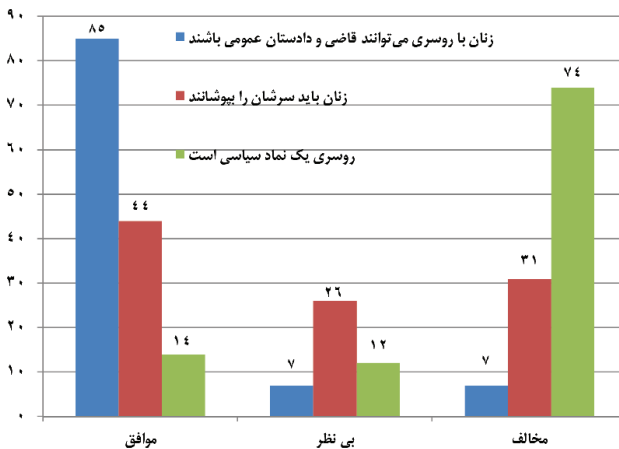
مفهوم و معنای حجاب سر در جامعه ترکیه

مطالعه حاضر تلاش دارد فهم از حجاب را بین ترک‌ها کشف کند. برای این منظور از مشارکت‌کنندگان خواسته شد تا موافقتشان را با گزاره‌های ذیل رتبه‌بندی کنند: «زنانی که روسری می‌پوشند می‌توانند به‌عنوان قاضی و دادستان کار کنند»، «زنان باید سرشان را بپوشانند» و «روسری یک نماد سیاسی است». فراوانی پاسخ‌های مشارکت‌کنندگان به این سؤالات در نمودار ۸ شرح داده شده است.

– اجماع گسترده‌ای وجود دارد که زنان با روسری می‌توانند در ادارات دولتی کار کنند: نمودار ۱۴، میزانی را توضیح می‌دهد که پاسخ‌دهندگان در ترکیه با این گزاره موافق یا مخالف هستند: «زنان با روسری همچنین می‌توانند قاضی و دادستان عمومی باشند». داده‌ها نشان دادند که اکثریت پاسخ‌دهندگان، یعنی ۸۵ درصد با این گزاره موافق یا خیلی موافق بودند. در مقابل، فقط ۷ درصد پاسخ‌دهندگان با این گزاره مخالف یا خیلی مخالف بودند، در حالی که ۷ درصد باقی‌مانده نه موافق بودند و نه مخالف. این یافته‌ها اظهار می‌کنند که در ترکیه

اجماع عمومی وجود دارد که زنان با حجاب می‌توانند جایگاه‌هایی مانند قاضی و دادستان عمومی را در ادارات دولتی به دست بگیرند.

– شمار بیشتری از مردم فکر می‌کنند که زنان باید روسری بپوشند: همان‌طور که در نمودار ۱۴ نشان داده شده است، ۴۴ درصد پاسخ‌دهندگان با این گزاره موافق یا خیلی موافق هستند که «زنان باید سرشان را بپوشانند»، در حالی که ۳۱ درصد مخالف یا خیلی مخالف بودند. در ضمن، ۲۶ درصد مشارکت‌کنندگان نه با این گزاره موافق بودند و نه مخالف.

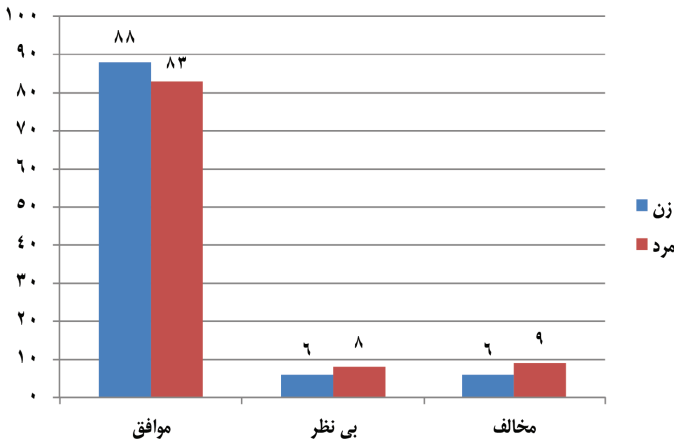

نمودار ۱۴: فهم روسری در ترکیه

– روسری به‌عنوان یک نماد سیاسی شناخته نشده است: به‌علاوه، اکثریت مشارکت‌کنندگان (۷۴ درصد) اشاره کردند که آنان با این ادعا هم‌نظر نیستند که حجاب سر یک نماد سیاسی است. در حالی که ۱۴ درصد اندکی موافقتشان را با این گزاره ابراز کردند، مقدار نسبتاً مشابهی نیز (۱۲ درصد) نه موافق هستند و نه مخالف. توزیع پاسخ‌ها به این گزاره مطابق با جنسیت، گروه سنی و سطح تحصیلات مشارکت‌کنندگان به‌ترتیب در نمودارهای ۱۵، ۱۶ و ۱۷ تصویر شده است.

– حمایت از زنانی که برای کار در مناصب قضایی روسری می‌پوشند

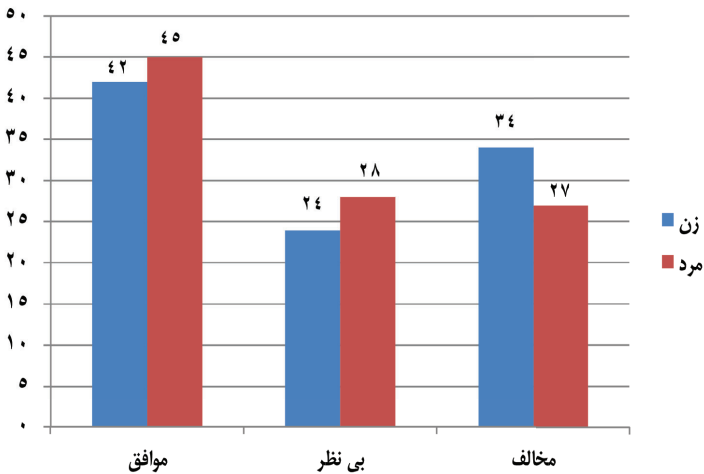
در بین زنان بیشتر است: نمودار ۱۵ نتایجی از پیمایش را ارائه می‌دهد که برای تعیین کردن فهم مشارکت کنندگان به تفکیک جنسیت است، در مورد صلاحیت زنانی که روسری می‌پوشند برای به کار گرفته شدن به عنوان قضات یا دادستان‌ها. اکثریت قابل توجهی از مردان (۸۳ درصد) و زنان (۸۸ درصد) پاسخ‌دهنده با این گزاره موافق بودند. اگرچه، مقدار کمی از پاسخ‌دهندگان، ۹ درصد مردان و ۶ درصد زنان، این اعتقاد را نداشتند. این یافته‌ها اظهار می‌کند که اکثریت مشارکت کنندگان روسری پوشیدن را به عنوان یک مانع برای صلاحیت زنان جهت انجام نقش‌های قضایی نمی‌بینند.

نمودار ۱۵: نگرش به جمله «زنان با روسری می‌توانند قاضی و دادستان عمومی باشند» براساس جنس

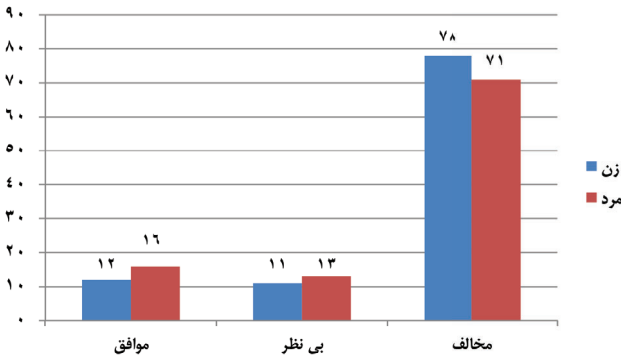
– زنان بیشتر مخالف مفهوم ضرورت پوشیدن روسری هستند: مطابق نمودار ۱۶، موافقت با این ایده که زنان باید سرشان را بپوشانند بین مردان و زنان پاسخ‌دهنده رواج بیشتری دارد. به خصوص ۴۵ درصد مردان و ۴۲ درصد زنان یا با این گزاره موافق یا خیلی موافق هستند. اگرچه تفاوت برجسته‌ای در درصد کسانی که با این ایده مخالف یا خیلی مخالف هستند وجود دارد، ۲۷ درصد مردان و ۳۴ درصد زنان این نظر را بیان کرده‌اند. اقلیت مردان و زنان پاسخ‌دهنده (به ترتیب

۲۴ درصد و ۲۶ درصد) نه با این گزاره موافق و نه مخالف هستند. این یافته‌ها نشان می‌دهد که مردان ممکن است در مقایسه با زنان بیشتر این ایده را حمایت کنند که زنان باید روسری بپوشند.

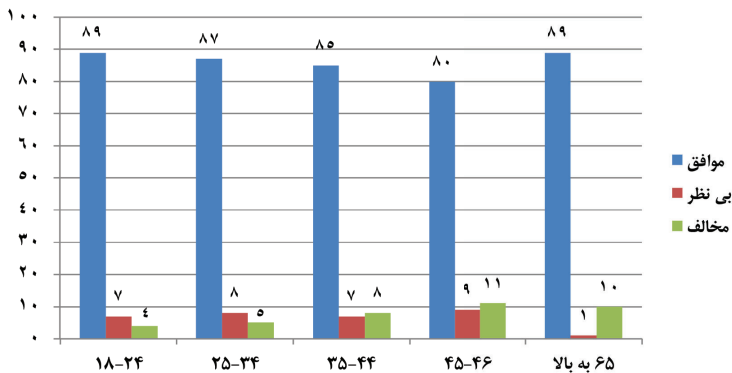
نمودار ۱۶: نگرش به جمله «زنان باید سرشان را بپوشانند» براساس جنس

– مردان بیشتر از زنان احتمال دارد روسری را به‌عنوان یک نماد سیاسی ببینند: مطابق نتایج پیمایش، درصد قابل توجهی از مردان و زنان مشارکت‌کننده روسری را به‌عنوان یک نماد سیاسی نمی‌بینند. برای مثال ۷۸ درصد مردان مشارکت‌کننده و ۷۱ درصد زنان مشارکت‌کننده بیان کرده‌اند که آنان روسری را به این نمودار نمی‌بینند. اگرچه درصد کمی از پاسخ‌دهندگان حاوی ۱۶ درصد مردان و ۱۲ درصد زنان، اشاره کردند که آنان با این گزاره موافق یا خیلی موافق هستند که روسری یک نماد سیاسی است.

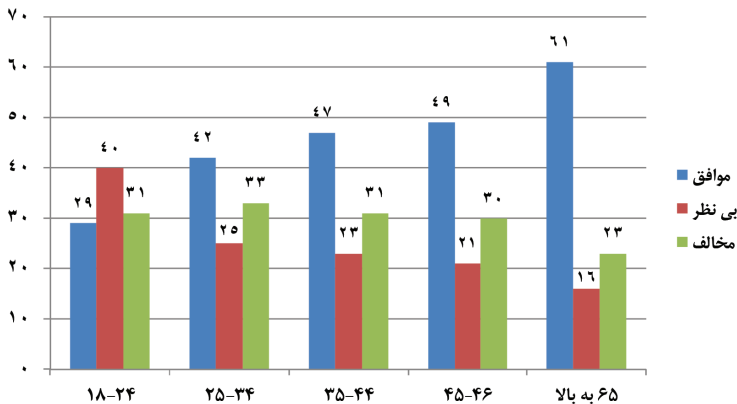
نمودار ۱۷: نگرش به جمله «روسری یک نماد سیاسی است» بر اساس جنس

– حمایت از ضرورت روسری پوشیدن در سنین بالاتر افزایش می‌یابد: نتایج نمودار ۱۸، ۱۹ و ۲۰، مفهوم روسری پوشیدن زنان را در گروه‌های سنی مختلف نشان می‌دهد. می‌توان این را مشاهده کرد که اکثریت پاسخ‌دهندگان، در محدوده ۸۰-۸۹ درصد، موافق یا خیلی موافق هستند که زنانی که روسری می‌پوشند می‌توانند جایگاه قاضی و دادستان را کسب کنند. اگرچه افزایش قابل توجهی در درصد پاسخ‌دهندگان در گروه سنی ۴۵-۶۴ و ۶۵ و بالاتر، به ترتیب ۱۱ درصد و ۱۰ درصد، در مقایسه با نرخ پایین‌تر ۴ درصد در گروه سنی ۱۸-۲۴ سال وجود دارد که با این گزاره مخالف هستند.

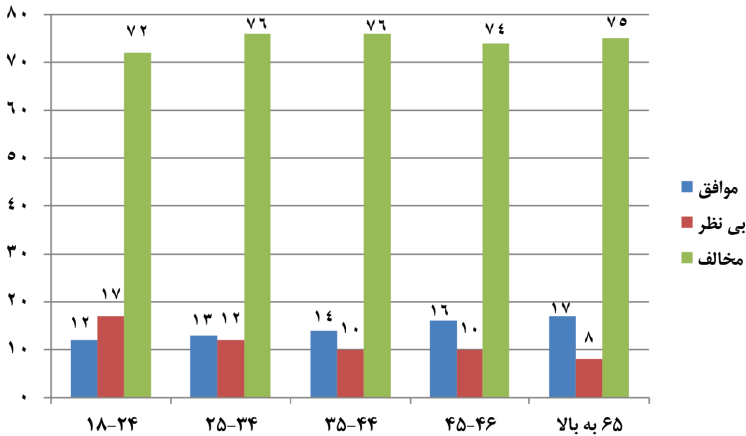
نمودار ۱۸: نگرش به جمله «زنان با روسری می‌توانند قاضی و دادستان عمومی باشند» بر اساس سن

– مطابق نمودار ۱۰، تفاوت قابل ملاحظه‌ای در نرخ موافقت با این گزاره که «زنان باید سرشان را بپوشانند» در گروه‌های سنی مختلف وجود دارد. بین سنین ۱۸–۲۴، نرخ موافقت ۲۹ درصد است. اما این نرخ به ۴۲ درصد بین سنین ۲۵–۳۴ افزایش می‌یابد، ۴۷ درصد بین سنین ۳۵–۴۴، ۴۹ درصد بین سنین ۴۵–۴۶، و به بالاترین نرخ در ۶۱ درصد بین سنین ۶۵ و بالاتر می‌رسد. از طرف دیگر نرخ مخالفت با این گزاره با سن کاهش می‌یابد، ۳۱ درصد سنین ۱۸–۲۴ مخالف هستند، در مقایسه با فقط ۲۳ درصد از سنین ۶۵ و بالاتر.

نمودار ۱۹: نگرش به جمله «زنان باید سرشان را بپوشانند» براساس سن

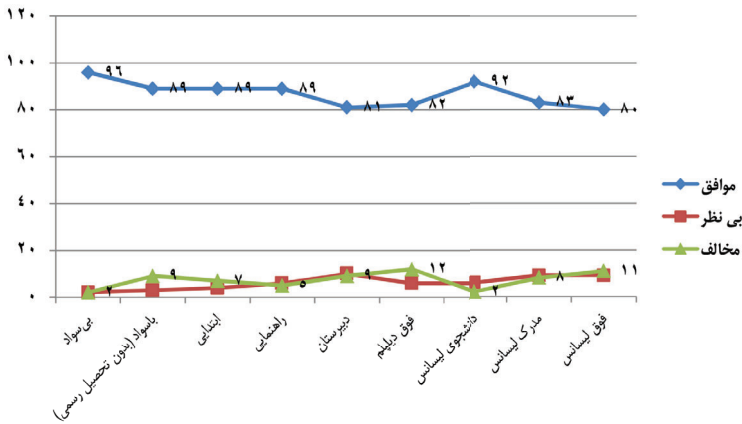
– به علاوه اکثریت پاسخ‌دهندگان در همه سنین جمعیت‌شناختی گزارش کرده‌اند که آنان روسری را به‌عنوان یک نماد سیاسی نمی‌بینند. داده‌ها نشان دادند که بین ۷۲ درصد و ۷۶ درصد مشارکت‌کنندگان با این گزاره مخالف یا خیلی مخالف هستند که «روسری یک نماد سیاسی است»، در حالی که فقط ۱۲ درصد تا ۱۷ درصد در گروه‌های سنی مختلف با این گزاره موافق یا خیلی موافق هستند.

نمودار ۲۰: نگرش به جمله «روسری یک نماد سیاسی است» براساس سن

– دانش‌آموختگان تحصیلات تکمیلی کمتر حامی این هستند که زنان در مناصب قضایی با روسری کار کنند: نمودار ۱۱ مفهوم حجاب از منظر گروه‌های تحصیلی را نشان می‌دهد. این مشهود است که درصد بالای مشارکت‌کنندگان، از ۸۰ تا ۹۶ درصد، از سطوح تحصیلی مختلف و گروه‌های سنی موافق یا خیلی موافق بودند که «زنانی که روسری می‌پوشند می‌توانند همچنین به‌عنوان قضات و دادستان‌ها کار کنند». این پذیرش عمومی این ایده را نشان می‌دهد که زنانی که روسری می‌پوشند می‌توانند در این جایگاه‌ها خدمت کنند.

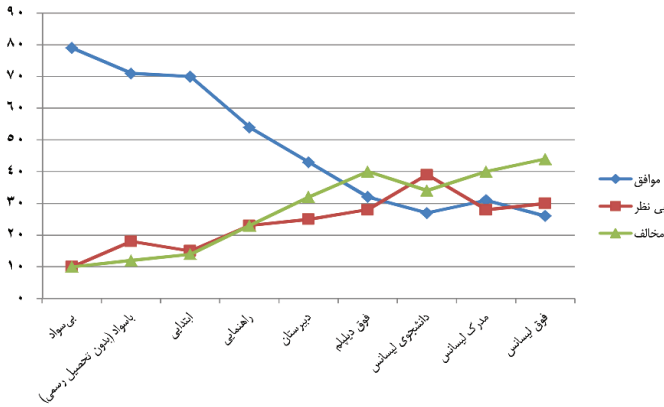

نمودار ۲۱: نگرش به جمله «زنان با روسری می‌توانند قاضی و دادستان عمومی باشند» براساس تحصیلات

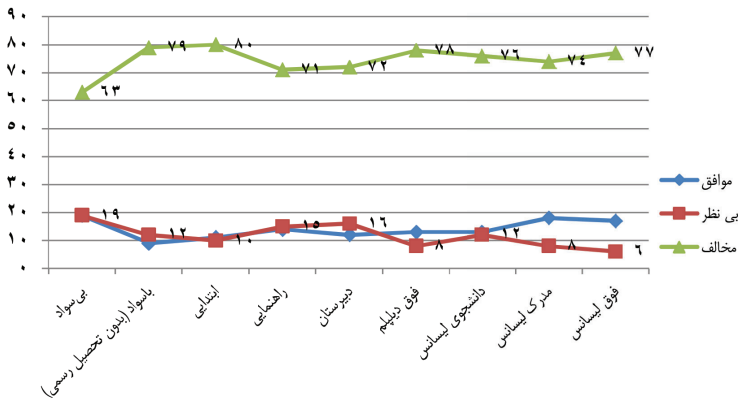
– نمودار ۲۱ نشان می‌دهد که میزان مشارکت کنندگان بی‌سوادی که با این تصور موافق یا خیلی موافق هستند که «زنان باید سرشان را بپوشانند» ۷۹ درصد است. این درصد به ۷۰ درصد برای کسانی که آموزش ابتدایی را کامل کرده‌اند، ۴۳ درصد برای دانش‌آموختگان دبیرستان، ۲۷ درصد برای دانشجویان دانشگاه و ۲۶ درصد برای افرادی که مدرک ارشد یا دکتری دارند کاهش می‌یابد. برعکس درصد مشارکت کنندگان بی‌سوادی که با این گزاره مخالف هستند ۱۰ درصد است، درحالی‌که این نرخ به ۴۴ درصد بین کسانی که مدرک ارشد یا دکتری دارند افزایش می‌یابد. بنابراین می‌توان به این پی برد که حمایت برای روسری پوشیدن زنان در ادارات دولتی با افزایش سطح تحصیلات کاهش می‌یابد.

حجاب در ترکیه ۳۷

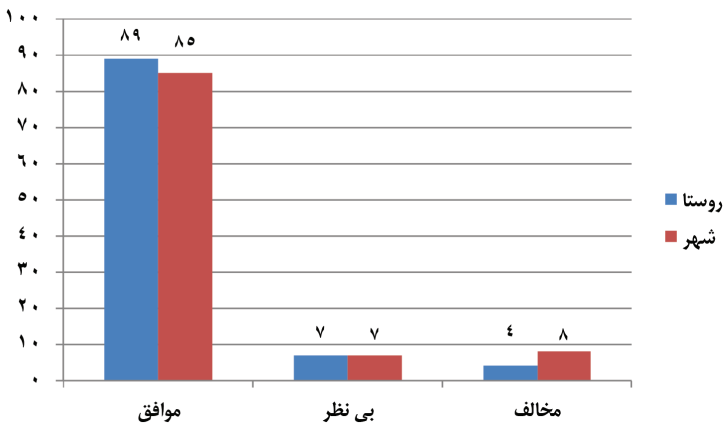
نمودار ۲۲: نگرش به جمله «زنان باید سرشان را بپوشانند» بر اساس تحصیلات

– به علاوه این یافته‌ها بیان می‌کند که مشارکت کنندگان در همه سطوح تحصیلی عموماً حجاب سر را غیرسیاسی می‌بینند. درصد مشارکت کنندگانی که اشاره کرده‌اند که آنان با این تصور موافق نیستند یا خیلی مخالف هستند که روسری یک نماد سیاسی است، از ۶۳ درصد تا ۸۰ درصد متغیر هستند. برعکس درصد مشارکت کنندگانی که با این گزاره موافق یا خیلی موافق هستند، بین ۹ درصد و ۱۹ درصد در سطوح تحصیلی مختلف نوسان دارد.

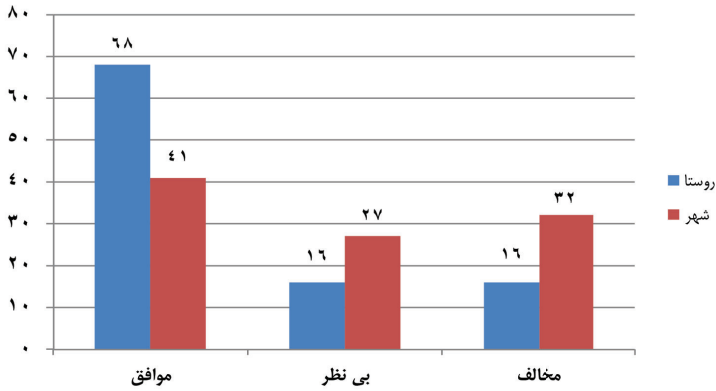
نمودار ۲۳: نگرش به جمله «روسری یک نماد سیاسی است» بر اساس تحصیلات

– هر دو جمعیت شهری و روستایی سطح نسبتاً بالای موافقت با این گزاره را اظهار کرده‌اند که زنان محجبه می‌توانند در مشاغل قضایی حضور داشته باشند؛ ۸۹ درصد ساکنین روستا و ۸۵ درصد ساکنین شهر موافق یا خیلی موافق هستند. اگرچه میزان افرادی که با این گزاره مخالف یا خیلی مخالف هستند به‌طور قابل توجهی در جمعیت شهری در مقایسه با جمعیت روستایی بالاتر بود؛ به میزان دو برابر.

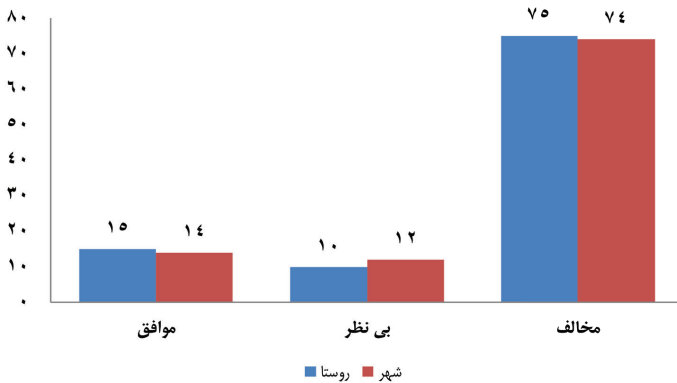
نمودار ۲۴: نگرش به جمله «زنان با روسری می‌توانند قاضی و دادستان عمومی باشند» براساس منطقه مسکونی

– در مورد این عقیده که زنان باید سرشان را بپوشانند، داده‌ها تفاوت قابل توجهی بین جمعیت شهری و روستایی نشان داد. درحالی که ۶۸ درصد مشارکت‌کنندگان روستایی با این گزاره موافق یا خیلی موافق هستند، فقط ۳۲ درصد مشارکت‌کنندگان شهری این عقیده را دارند. برعکس نرخ مخالفت با این گزاره بین مشارکت‌کنندگان شهری بالاتر بود؛ ۳۲ درصد، در مقایسه با ۱۶ درصد مشارکت‌کنندگان روستایی.

نمودار ۲۵: نگرش به جمله «زنان باید سرشان را بپوشانند» براساس مناطق مسکونی

– نتایج این مطالعه نشان داد که اکثریت مشارکت کنندگان از هر دو سکونتگاه‌های شهری و روستایی حجاب سر را به‌عنوان یک نماد سیاسی نمی‌بینند. به‌طور مشخص ۷۵ درصد پاسخ‌دهندگان روستایی و ۷۴ درصد پاسخ‌دهندگان شهری با این گزاره که «روسری یک نماد سیاسی است» مخالف یا خیلی مخالف هستند.

نمودار ۲۶: نگرش به جمله «روسری یک نماد سیاسی است» براساس مناطق مسکونی

مرکز اسناد و فرهنگ ملی کشور

www.ircud.ir